

zestig tot tachtig uitstrekten. Twee andere begeleiders schrijven op een meer objectiverende manier over modellen van geestelijke begeleiding die hun lief zijn: J. Bluysen over het salesiaanse 'humanisme dévot' en de jezuïet J. van Deenen over de ignatiaanse traditie. Opvallend is dat beiden in die twee vormen van spiritualiteit goede mogelijkheden voor de toekomst zien. Het boek wordt besloten met twee bijdragen uit respectievelijk de theologie en de sociologie. De ene ontwikkelt met behulp van almaar ingewikkelder schema's een theoretisch model van geestelijke begeleiding; de andere verdedigt de stelling dat in de *New Age* zoals die thans bestaat, de psychotherapeutische tendens de religieuze op de achtergrond dringt.

Iemand heeft ooit voorgesteld de tien geboden met een elfde uit te breiden: Gij zult niet bundelen. Steeds minder onderzoekers trekken zich daar echter iets van aan, en dat zal ook wel zijn reden hebben. Hoe uitgebreider bovendien het gezichtsveld van congresorganisatoren en bundelredacteurs wordt, onder meer als gevolg van de ook in dit boek gepraktiseerde multidisciplinariteit, hoe wijder ook de variatie aan geleverde teksten. De wenselijkheid van een redactionele greep op het geheel wordt op die manier steeds sterker, maar de vraag wie nog tot iets dergelijks in staat is navenant nijpender. Dat ook in deze bundel een afrondende beschouwing ontbreekt zij de redactie tegen deze achtergrond vergeven, al wordt ze door de lezer node gemist.

P. Luykx

W. Prévenir, e. a., *'Proeve 't al, 't is prysselyck'. Verbruik in Europese steden (13de-18de eeuw). Liber amicorum Raymond van Uytven* (Themanummer van *Bijdragen tot de geschiedenis*, LXXXI (1998) afl. i-iii; Antwerpen: Departement geschiedenis, UFSIA, 1998, 383 blz.).

De samenstellers van dit *liber amicorum* hebben het uitstekende idee gehad de auteurs een centraal thema voor te stellen. Dat dit consumptiegeschiedenis van de twaalfde tot de achttiende eeuw betreft, wekt weinig verwondering. R. van Uytven was op dit terrein een pionier in België, wat blijkt uit de inleiding van W. Prevenir (een getuigenis die evenveel zegt over de gevierde als over de auteur) en uit de bibliografie van G. Marnet.

De 23 artikelen zijn in vier groepen te verdelen: verbruik van drank en voeding (11 bijdragen), verbruik door de elite (5), verbruik van textielwaren (2) en varia (5). De bijdragen uit de groep 'varia' hebben een losse band met verbruiksgeschiedenis: de verbruiksbelasting en de gemeentelijke fiscaliteit komen aan bod (D. Morsa over Hoei in de achttiende eeuw, J.-P. Sosson over Hoeke en Mude in de vijftiende eeuw), naast veertiende-eeuwse morele overwegingen bij graanspeculatie (D. E. H. de Boer), het monopolie van de Brusselse beenhouwers in de late achttiende eeuw (C. Bruneel), en Keulse handelaars in het Zwin van de twaalfde eeuw (A. Verhulst). Een losse band met het centrale thema is er eveneens in de groep 'textiel', waar vooral wordt gepeild naar de productie en de prijs van wol (J. Munro over de veertiende, vijftiende en zestiende eeuw, H. van der Wee met een lange-termijn visie tot de industriële revolutie). In de groep 'elite' staat de verbruiksgeschiedenis heel wat meer op het voorplan, met bijdragen over boekenverkoop en -aankoop (W. Blockmans over de hertogen van Bourgondië in de vijftiende eeuw, P. Delsaerd over de achttiende-eeuwse Leuvense boekverkooper Georgius Lipsius), en over de uitgaven en schulden van rijke gezinnen (M. Boone over de vijftiende-eeuwse Gentenaar Simon Borluut, N. Fryde over de noodzaak rekeningen te noteren in de dertiende eeuw, P. Janssens over de adel in de Zuidelijke Nederlanden in de zeventiende en de achttiende eeuw).

Voeding- en drankgeschiedenis zijn in deze bundel natuurlijk royaal aanwezig. Dat betreft de consumptie van bepaalde producten (H. Samsonowicz en L. Zylbergeld over graan, respectievelijk in de vijftiende en de zestiende eeuw), het voedselverbruik in een instelling (A. Derville over het Rijselse Saint-Sauveur hospitaal in de late Middeleeuwen, W. Frijhoff over het Rotterdamse Proveniershuis tussen 1720 en 1840, H. Jansen over een Maastrichts bejaardenhuis van de zestiende tot de achttiende eeuw), de voedselconsumptie in één stad (M. Bogucka over Gdansk in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw) en, vooral, de geschiedenis van het verbruik van bier en wijn (E. Aerts, B. Blonde & M. Limberger, G. Fouquet, M. Pauly en R. W. Unger over Duitsland, Luxemburg en de beide Nederlanden van de Middeleeuwen tot het begin van de negentiende eeuw).

De 23 bijdragen bieden een breed fresco van allerlei aspecten van de consumptiegeschiedenis, waarbij de ene bijdrage mij al meer kan bekoren dan de andere. Omdat het onmogelijk is hier elk artikel te evalueren, hou ik me bij een algemene beoordeling van het boek: geeft het een actuele stand van het (internationaal) onderzoek op het vlak van benaderingen, methoden en inzichten? Beslist niet. Ondanks pogingen van R. van Uytven om een meer culturele invulling aan consumptiegeschiedenis te geven, ontwijken vele auteurs bewust deze invalshoek. M. Bogucka schrijft dat gebrek aan plaats haar dwingt 'to reduce the problem to the nutritional side of food consumption' (91), een keuze die ook door andere auteurs wordt gemaakt. Het resultaat is dat deze bundel, op uitzonderingen na, vooral oog heeft voor de raming van de hoofdelijke consumptie van bier of graan, de calorische inname per dag, of de vraagelasticiteit, terwijl de bijdragen in een traditionele sociaal-economische geschiedschrijving worden geplaatst, eerder dan in een sociaal-culturele of een cultureel-economische. De 'eerste liefde van de gevierde emeritus', namelijk 'conjuncturele verbruiksgeschiedenis', overheerst (71-72). De lezer zou zich haast in 1975 wanen... De bundel bevat weinig over, bijvoorbeeld, de lengte van de rokken (om uit Van Uytvens oeuvre te citeren: 'De korte rokken van de jaren dertig: mode en conjunctuur in de veertiende eeuw', in: *Bewogen en bewegen. Liber amicorum prof. dr. H. F. J. M. van den Eerenbeemt* (Tilburg, 1986) 219-231), of over welk ander onderwerp ook dat de geschiedschrijving van consumptie zo relevant en boeiend maakt sinds een tweetal decennia (identificatie met een groep; statussymbolen, smaak en voorkeuren, sociale grenzen, zingeving aan arbeid, perceptie van zichzelf en anderen,...). Ik volg J. L. Flandrin niet wanneer hij de arbeid van een hele generatie kwantitatieve consumptiehistorici van de tafel veegt ('Préface', in J. L. Flandrin, J. Cobbi, ed., *Tables d'hier, tables d'ailleurs* (Parijs, 1999) 18-19), maar ik voel het toch als een sterk gemis dat deze bundel zo weinig aandacht besteedt aan nieuwe onderwerpen (zie hoger), bijna geen interesse heeft voor nieuwe benaderingen (bijvoorbeeld, de *linguistic turn*), vrijwel geen oog heeft voor relatief nieuwe bronnen (bijvoorbeeld, iconografie), noch voor een nieuwe blik op klassieke bronnen (bijvoorbeeld, rekeningen). Ik vind het overigens ook jammer dat een inhoudelijke inleiding op de bijdragen ontbreekt. Mijn algemene kritiek doet natuurlijk tekort aan enkele bijdragen die wél op nieuwe internationale trends in de consumptiegeschiedenis inspelen, en die dit *liber amicorum* de moeite waard maken.

Peter Scholliers

R. J. van der Maal, Y. van den Akker, e. a., ed., *Van Baerne tot Baarn* (Baarn: Historische kring 'Baerne', 1999, 303 blz., f39,95, ISBN 90 9013232 5).

In 1999 vierde de 'Historische kring Baerne' haar vijftienvestigjarig bestaan met de uitgave